
Zvláštní euro-africké vztahy, 1957–2000

Petr Jelínek

Režim zvláštních vztahů mezi Evropskou unií a zeměmi Afriky, karibské a pacifické oblasti, ustavený na základě dohod z Lomé, představuje ústřední prvek evropské rozvojové politiky. Jeho současná podoba je výsledkem komplikovaného vývoje, probíhajícího více než čtyřicet let.

Přidružení zámořských zemí a území podle části IV Římské smlouvy

Již počátky evropské integrace po druhé světové válce nastolily potřebu vyjasnit vztah sjednocující se západní Evropy se zeměmi závislými na evropských koloniálních mocnostech. Tato otázka byla zvláště naléhavá v případě Francie. Pro gaullisty byla totiž jednota metropolitní a zámořské Francie argumentem proti účasti na evropské integraci, protože tvrdili, že Francie není pouze evropský stát, zatímco socialisté navrhovali vytvoření euro-afrického společenství, účast zámořských území na integračním procesu.

Přestože se uvažovalo o propojení západní Evropy a zámořských zemí na základě tzv. štrasburského plánu vypracovaného Poradním shromážděním Rady Evropy a poté v průběhu jednání o Evropském politickém společenství, návrhy na další západoevropskou integraci, předložené na konferenci v Messině v roce 1955, se o potřebě napojit zámořská území na EHS vůbec nezmiňovaly.

Na schůzce ministrů zahraničí šestky v Benátkách v květnu 1956 francouzská vláda předložila požadavek přidružení svých zámořských území k EHS. Vlády ostatních členských států ESUO se však k tomuto podnětu postavily rezervovaně.

Francie považovala asociaci za kompromis mezi zapojením jak metropolitní, tak zámořské Francie do EHS a ponecháním zámoří zcela mimo proces evropské integrace. Od asociace očekávala zvýšení vývozu ze svých zámořských území do ostatních členských států EHS a sdílení nákladů na rozvojovou pomoc. Vzhledem k chladným reakcím Nizozemska a SRN k francouzskému návrhu koordinovala Francie svůj postup s Belgií.

Na setkání předsedů vlád v Paříži ve dnech 18.–19. 2. 1957 se otázka asociace stala posledním problémem rozdělujícím šestku. Tehdy Francie využila situace, kdy její partneři museli po dopracování detailů společného trhu a celní unie zvažovat, kolik by ztratili, kdyby jejímu požadavku na přidružení odmítli ustoupit. Nakonec 20. února členské státy ESUO asociaci zámořských území akceptovaly proto, že bez Francie by byla západoevropská integrace nemožitelná.

Žádný členský stát s výjimkou Francie nepřikládal přidružení zámořských zemí zásadní význam. Ani Belgie nepovažovala asociaci za nezbytnou součást projektu EHS a její podpora francouzského stanoviska nebyla absolutní. Lucembursko zaujímal k asociaci benevolentní postoj. Itálie během jednání směřovala k identifikaci s francouzskými zájmy, pozornost věnovala především dopadu společných vnějších cel na svůj obchod s Latinskou Amerikou. Výše společných vnějších cel na tropické produkty se dotýkala především Nizozemska, které nesouhlasilo s asociací proto, že byl pro něj velmi významný mezinárodní obchod. Dávalo přednost nízkým cům a nechťelo se podílet na novém diskriminačním obchodním systému, který by mohl mít dopad na jeho obchodní partnery z Asie a z Latinské Ameriky. Po komplikacích spojených s indonéským bojem za nezávislost ne-

mělo zájem o nic, co by mohlo být chápáno jako kolonialismus. Nechtělo také přispívat na hospodářský rozvoj francouzských kolonií.

V nejrozhodnější opozici vůči francouzskému požadavku byla SRN. Celé německé veřejné mínění se postavilo proti asociaci. Po francouzských a nizozemských zkušenostech z jihovýchodní Asie a po alžírské válce si Němci mohli jen gratulovat, že již nemají žádné koloniální závazky, a obávali se asociace jako formy kolonialismu. Pro Adenauera bylo však francouzsko-německé usmíření prioritou, a proto neměly projekt EHS ohrožovat žádné „podružné“ otázky. Nepřivítal ustavení asociace jako preferenční obchodní zóny, protože se obával reakcí signatářů GATT. Stanovení vysokých cel na tropické produkty by rovněž narušilo obchod SRN s tradičními dodavateli z Latinské Ameriky. Bonn zvláště znepokojovala představa aktivní podpory francouzského kolonialismu. Teprve když Mollet Adenauera ujistil, že se asociací režim nebude týkat politického vývoje zámořských zemí, Adenauer ustoupil. CDU se ztotožnila s Adenauerovým názorem, že asociace je cena, která musí být zaplacená za zajištění francouzské účasti na EHS.

Ustanovení zakládající asociaci EHS s neevropskými zeměmi a územími, které měly zvláštní vztahy s Belgií, s Francií, s Itálií a s Nizozemskem,¹ byla zahrnuta do Římské smlouvy jako její část IV. Členské státy se zde zavázaly postupně odstranit cla a kvantitativní omezení na zboží pocházející z těchto zemí a území. Zároveň se zmíněné země a území zavázaly řídit svůj obchod s členskými státy EHS a s jinými zeměmi a územími podle režimu, který uplatňovaly vůči své metropoli. Byl deklarován záměr postupně zrušit cla na zboží dovážené z členských států, jakož i z jiných zámořských zemí a území s výjimkou cel určených ke krytí potřeb rozvoje příslušného území. Členské státy se rovněž zavázaly přispívat na investice, potřebné k postupnému rozvoji zemí a území. Státní příslušníci a společnosti z členských států získali právo zakládat v těchto zemích a územích podniky na principu nediskriminace.

Prováděcí dohoda, připojená ke smlouvě, stanovila způsoby a postup asociace zemí a území s EHS na období prvních pěti let po vstupu smlouvy v platnost. Byl zřízen Fond pro rozvoj zámořských zemí a území, jehož cílem bylo podporovat sociální a hospodářský rozvoj přidružených zemí a doplňovat vlastní úsilí odpovědných orgánů těchto zemí. Projekty, odpovídající obecným programům rozvoje vypracovaným Komisí EHS, předkládaly Komisi orgány odpovědné za země a území. Nejvíce prostředků (44 %) I. evropského rozvojového fondu (ERF) bylo určeno na investice do infrastruktury a téměř jedna čtvrtina na modernizaci zemědělství. Z 581,25 mil. zúčtovacích jednotek tohoto fondu bylo celých 511,25 mil. určeno pro zámořská území pod správou Francie, což kontrastovalo s francouzským příspěvkem (200 mil., stejně jako SRN). Ačkoli byl příspěvek ERF vzhledem k nesmírným problémům nevyhnutelně marginální, ve své době představoval významný krok zakládající vztah pomoci a zavádějící procedury, které formovaly následující úsilí EHS týkající se rozvojové spolupráce.

Na význam preferencí pro přidružené země mělo zásadní vliv stanovení výše společných vnějších cel. Na primární produkty bylo většinou nulové nebo velmi nízké clo, byly však stanoveny výjimky ve prospěch asociovaných zemí. Asociace ovšem neměla výrazný dopad na obchod mezi EHS a asociovanými zeměmi. Jejich vývozy do EHS v letech 1958–1963 vzrostly přibližně o 10 %, avšak vývozy všech rozvojových zemí o 29 %. Příliš se nezměnila ani orientace obchodních toků, protože zůstalo zachováno dominantní postavení Francie v obchodu zemí francouzské západní a rovníkové Afriky.

S vážnou kritikou přidružení vystoupila většina států, smluvních stran GATT, jimž vlády členských států EHS předaly Římskou smlouvu k posouzení. Opozice v čele s USA a s Velkou Británií, hájící zájmy Commonwealthu, tvrdila, že ustanovení o asociaci nevytvářejí zónu volného obchodu, ale že jde o rozšíření existujících preferenčních režimů mezi určitými členskými státy EHS a jistými zámořskými územími. V tom případě by tedy šlo o porušení principu nediskriminace. Zástupci EHS však zastávali názor, že byla vytvořena zóna volného obchodu v souladu s principy GATT. Tento rozpor se nepodařilo překonat.

Terčem kritiky GATT se později stala i asociace podle dohody z Yaoundé, stejně jako dohoda z Lagosu a z Arushe. Neasociované rozvojové země Afriky, Asie a Latinské Ameriky neustále tvrdily, že asociace je diskriminačním obchodním systémem, který poškozují jejich prodej do EHS. I když bylo možné diskutovat o tom, zda je asociace v souladu s principy GATT, jejímu duchu odporovala zcela určitě. Zůstávala totiž regionální strukturou, a proto jí byla inherentní diskriminace.

Část IV Římské smlouvy a Prováděcí konvence byly výsledkem jednání mezi členskými státy EHS, za přidružené země a území rozhodovaly totiž vlády v metropolích. I když do roku 1962 všechny africké přidružené země (s výjimkou Francouzského Somálska) získaly nezávislost, z devatenácti nezávislých přidružených států asociaci odmítla jen Guinea. Důvodem tohoto rozhodnutí byly reálné výhody, jež asociace přidruženým zemím přinášela. Dalším důvodem byla skutečnost, že platnost Prováděcí konvence měla skončit koncem roku 1962. Členské státy EHS přitom daly najevo, že o nových ustanoveních budou vyjednávat s přidruženými nezávislými státy na principu rovnosti.

Asociace afrických států k EHS podle dohod z Yaoundé

Pro asociované státy bylo jednání o obnovení asociace prvním významnějším mezinárodním jednáním, jehož se účastnily. Chyběla jim formální procedurální pravidla pro tvorbu politiky i odborná kvalifikace pro jednání a prosazování svých požadavků. Byly si však vědomy, že jen společný postup může být úspěšný. Na setkání ve Ouagadougou v červnu 1961 se zástupci afrických asociovaných států a Madagaskaru (AASM) shodly na základních požadavcích: jednat na základě parity a rovnosti zastoupení, udržet výhody přinejmenším ekvivalentní režimu podle Římské smlouvy a prosadit schéma stabilizace cen financované EHS. Zároveň se rozhodly zřídit společné orgány – Radu, Meziparlamentní konferenci a Komisi. Požadovaly též podíl na řízení finanční a technické pomoci v novém rozvojovém fondu.

K otázce obnovení asociace nezaujaly členské státy EHS jednotný postoj. Na straně jedné stála Komise EHS a Evropský parlament, pro něž bylo jednání o obnovení asociace příležitostí k posílení identity Společenství, a Francie, na straně druhé pak Nizozemsko a SRN, vážně pochybující o užitečnosti udržování zvláštních vztahů pouze s africkými rozvojovými zeměmi. Itálie se spíše přikláněla k jejich postoji. Postoje EHS byly výsledkem složitě dosahovaných kompromisů v rámci vnitřní diplomacie Společenství, a proto neponechávaly téměř žádný prostor pro modifikace, což bylo pro asociované státy značně nevýhodné.

Hlavními tématy jednání o obnovení asociace byly vzájemně související otázky preferenčního přístupu AASM na trh EHS, výše společných vnějších cel na tropické produkty, zrušení francouzského systému podpory cen (chránícího bývalé francouzské kolonie před nejtěžšími dopady kolísání světových cen komodit), jakož i otázka celkového objemu finančních prostředků, které bylo EHS ochotné použít na hospodářský rozvoj AASM, a v souvislosti s britskou žádostí o vstup do EHS i otázka otevřenosti asociační struktury. Instituční rámec nebyl nikdy spornou otázkou, stejně jako právo zřizovat podniky, založené na principu nediskriminace mezi členskými státy. Státy se rovněž shodly na tom, že je třeba začlenit technickou pomoc do režimu asociace, protože potřebnou kvalifikaci personálu již nezajišťovala koloniální správa.

V červnu 1961 zástupci AASM a Evropského parlamentu schválili návrhy AASM formulované na setkání ve Ouagadougou, avšak Rada ministrů je zamítla. Tehdy se podkladem pro další jednání stal návrh dohody o přidružení zdaleka neodpovídající přáním asociovaných států. V otázce obchodních preferencí odmítly SRN a Nizozemsko uvažovat o jakémkoli zvýšení preferencí na produkty, pocházející z asociovaných států, a nebyly ani ochotny zachovat dosavadní preference. Kompromis, dohodnutý mezi členskými státy, Nizozemskem a SRN na straně jedné a Francií na straně druhé, představovalo rozhodnutí zachovat zónu volného obchodu a jistou míru preferencí, avšak současně k 1. 1. 1963 snížit

společná vnější cla na některé tropické produkty o 25–50 %, na jiné pak cla zcela zrušit. Jako kompenzaci za snížení míry preferencí a za zrušení francouzského systému podpory cen požadovaly AASM projekt stabilizace cen, financovaný EHS. Společenství navrhlo zřízení fondu prostředků na pomoc výkonnosti ekonomik AASM jako integrální součást nového evropského rozvojového fondu. SRN a Nizozemsko, které zpočátku pomoc ekonomik těchto zemí z principu odmítaly, alespoň prosadily její omezení na dobu pěti let. AASM nebyly spokojeny s celkovou výší finanční pomoci;² 2. ERF totiž nedosahoval ani výše 1. ERF a cenových podpor od Francie dohromady.

Spolu s žádostí Spojeného království o vstup do EHS a o přidružení rozvojových zemí Commonwealthu k EHS se objevila otázka otevřenosti asociací struktury. EHS se dohodlo na tom, že přidružení bude umožněno těm zemím, jejichž struktura hospodářství je srovnatelná s již asociovanými státy, avšak s podmínkou, že jejich přistoupení nepoškodí zájmy AASM. Francouzským vetem britské žádosti o členství však diskuze o otevřenosti asociace neskončily. Nizozemsko, které bylo společně se SRN zásadním odpůrcem exkluzivity asociace, odmítlo za tiché podpory dalších čtyř členských států pokračování asociace až do té doby, dokud Francie neprokáže dobrou vůli v otázce její otevřenosti. V dubnu 1963 byla vydána Deklarace záměru, v níž EHS nabídlo přidružitelným zemím tři možné formy řešení vztahů – přistoupení ke konvenci z Yaoundé, asociaci *sui generis* a uzavření zvláštní obchodní dohody.

K podpisu Dohody o přidružení došlo 20. 7. 1963. Tato konvence, podepsaná členskými státy EHS, Radou EHS a osmnácti africkými státy³ v Yaoundé, byla uzavřena na dobu pěti let. V platnost vstoupila v polovině roku 1964. Konvence z Yaoundé představovala kompromis – udržení zvláštních euro-afrických vztahů, ale na nižším stupni exkluzivních privilegií. Pro asociaci se svobodně rozhodly vlády suverénních států, a to pro asociaci založenou na principech parity a rovnosti mezi dvěma skupinami států. Jednání o asociací dohodě ovšem názorně demonstrovala rozdíl mezi rovností statusu a rovností moci. Nejdůležitější rozhodnutí přijímala Rada ministrů EHS a vyjednávání v Yaoundé pouze reflektovalo její závěry.

Podstatným rozdílem mezi režimem podle části IV Římské smlouvy a podle konvence z Yaoundé bylo to, že nový asociací režim nevytvářel jednu zónu volného obchodu, ale spíše osmnáct separátních zón, přestože dohoda explicitně stanovila, že nepřekáží zachování nebo vytvoření zón volného obchodu mezi přidruženými státy navzájem či mezi přidruženými státy a třetími zeměmi. Zároveň bylo rozhodnuto o vytvoření institucí – Rady asociace, Výboru asociace, Parlamentní konference asociace a Rozhodčího soudního dvora. Rada asociace byla složena jednak ze členů Rady EHS a členů Komise EHS, jednak po jednom z členů vlád všech přidružených států, rozhodnutí přijímala na základě konsenzu mezi EHS a AASM. Kontinuitu potřebné spolupráce mezi zasedáními Rady asociace zajišťoval Výbor asociace. Parlamentní konference asociace byla složena na paritním základě ze členů Shromáždění EHS a ze členů parlamentů jednotlivých přidružených zemí.

Asociace podle 1. konvence z Yaoundé byla nejvýznamnější součástí rozvojové politiky EHS v 60. letech. O výběru projektů, financovaných z ERF, rozhodoval Výbor ERF, v němž byly zastoupeny členské státy EHS a jemuž předsedal zástupce Komise. Poslední slovo zůstávalo Komisi EHS. Nejvíce finančních prostředků ze 2. ERF bylo poskytnuto na modernizaci zemědělství (téměř 40 % zdrojů) a na dopravu a komunikace (přes 30 % prostředků).

Při plnění 1. konvence z Yaoundé se neobjevily žádné závažné obtíže. Jednání o dohodě, která by řídila režim asociace v následujícím období, byla zahájena v prosinci 1968. Druhá konvence z Yaoundé, která byla podepsána v polovině roku 1969 a vstoupila v platnost 1. 1. 1971, nepředstavovala žádný zásadní posun ve zvláštních euro-afrických vztazích. I nadále bylo k EHS přidruženo 18 afrických států (až v roce 1972 přistoupl ke konvenci Mauricius). Rovněž charakter jednání byl obdobný jednání o 1. konvenci z Yaoundé, iniciativu si ponechalo EHS. I nadále trval rozpor „regionalisty“ (Francie) a „globalisty“

(SRN a Nizozemsko). S prodloužením obchodních preferencí ve prospěch AASM i po obnovení asociační dohody souhlasilo Nizozemsko a SRN pouze s podmínkou, že budou opět snížena společná vnější cla na mnohé tropické produkty, což se stalo s platností od 1. ledna 1971, kdy již nebyly zvýhodněny přibližně 2/3 exportů z AASM.

V oblasti zemědělských produktů byly asociované státy sice mírně preferovány, ale v žádném případě neměly stejné podmínky jako dodavatelé z členských států. Další omezení celních preferencí představovalo přijetí Systému zobecněných preferencí EHS. Od 1. 7. 1971 jednostranně ulehčilo EHS rozvojovým zemím, členům skupiny 77 na UNCTAD, přístup na své trhy pro zpracované výrobky. Kromě toho, že přijetí zmíněného systému omezilo privilegované postavení AASM, ovlivnilo i budoucí euro-afriické vztahy jako precedent. EHS totiž poprvé přistoupilo na formální nreciprocitu v obchodních vztazích s rozvojovými státy.

Nejvýraznější změnu v asociačním vztahu, kterou přinesla 2. konvence z Yaoundé, představovalo zavedení omezeného programu stabilizace cen. Když v roce 1968 EHS odmítlo další pomoc rozvoji výkonnosti ekonomik a diverzifikaci, prosazovala Francie a Komise EHS program garancí cen. SRN a Nizozemsko se však zpočátku odmítaly podobnými plány zabývat. Posléze dospěly členské státy k dohodě, že část 3. ERF bude moci být využita ke stabilizaci cen v tom případě, pokud by nastaly výjimečně nevýhodné podmínky na světových trzích.

Rozvojová pomoc byla nejuspěšnějším prvkem asociace podle dohod z Yaoundé. Nejvíce prostředků ze 3. ERF⁴ bylo určeno na investice do dopravy a komunikací (37 %) a na podporu zemědělské produkce (30 %). Asociační režim podle dohod z Yaoundé příliš nenarušoval obchod neasociovaných rozvojových zemí s EHS. V letech 1958–1974 vzrostly dovozy EHS z AASM o 264 %, zatímco z neasociovaných států Afriky o 930 %. Podíl AASM na dovozu EHS z rozvojových zemí klesl z 13,4 % v roce 1958 na 7,4 % v roce 1974. Nejvyšší nárůst obchodu s AASM ze členských států zaznamenaly Itálie, SRN a Nizozemsko, v absolutních hodnotách však zůstalo zachováno dominantní postavení Francie. Právo zakládání podniků na principu nediskriminace mezi členskými státy neotřáslo pozicí subjektů z bývalých metropolí, které lépe znaly místní podmínky a navázaly osobní kontakty.

Šedesátá léta byla obdobím definování postavení nově nezávislých afrických států v mezinárodním společenství, zejména pokud šlo o charakter postkoloniálních vztahů s bývalými metropolemi a o vytvoření nových vztahů mezi africkými státy. Obnovení asociace s EHS představovalo jedno ze sporných témat, o němž se diskutovalo v Hospodářské komisi OSN pro Afriku a posléze i v Organizaci africké jednoty. Odpůrci asociace kritizovali především rozdělující, fragmentarizující dopad asociace. Neasociované africké státy považovaly zvláštní vztahy AASM s EHS za závažnou překážku překonání rozdělení Afriky na anglofonní a frankofonní země. Zcela ovšem pominuly skutečnost, že konvence z Yaoundé umožňovaly přistoupení nových členů a že 2. konvence z Yaoundé výslovně zdůrazňovala, že asociace netvoří překážku pro spolupráci nebo integraci mezi africkými státy. Již asociace Keni, Tanzanie a Ugandy podle konvence z Arushe ovšem narušila jazykové rozdělení a na partnerství podle konvence z Lomé se podílela anglofonní i frankofonní Afrika.

Postoj afrických členů Commonwealthu k asociaci

Spolu se žádostí vlády Spojeného království o členství v EHS se objevila i otázka vztahu rozšířeného Společenství a rozvojových zemí Commonwealthu. Velká Británie usilovala o možnost rozšíření režimu přidružení na další země na základě stejných podmínek, jaké platily pro země již dříve asociované. V létě roku 1962 EHS vyslovilo souhlas s asociací všech členů Commonwealthu z Afriky a z karibské oblasti.⁵ Pokud by byla jednání o vstupu Spojeného království do EHS úspěšná, měla britská vláda rozhodnout o tom, kterých závislých území a nezávislých států Commonwealthu by se přidružení týkalo.

Na konferenci předsedů vlád Commonwealthu v září 1962 však naprostá většina zemí, jichž se nabídka týkala, přidružení k EHS odmítla a žádala jiný způsob řešení problémů spojených se vstupem Spojeného království do EHS. Odmítnutí asociace vyjadřovalo odpor anglofonní Afriky k připoutání bývalých francouzských kolonií k Francii. Vůdci afrických členů Commonwealthu nerozlišovali politiku Francie a EHS a obávali se neokolonialistického charakteru asociace. Za nesouhlas afrických členů Commonwealthu s asociací k EHS byla též odpovědná Velká Británie, která pro své kolonie, jakož i pro africké a karibské členy Commonwealthu požadovala právo podílet se na asociaci, avšak odmítala tyto otázky konzultovat s elitami těchto zemí. Ve svém přístupu nečinila rozdíl mezi nezávislými státy a koloniemi, a tak projevila značnou necitlivost k národní hrdosti nově nezávislých afrických států.

Ustanovení 1. konvence z Yaoundé hodnotili afričtí členové Commonwealthu jako méně svazující, než se obávali, a začali přehodnocovat svůj postoj k asociaci. V červenci 1964 se Nigérie rozhodla přidružit k EHS na principu asociace *sui generis*. Úmluva, podepsaná 16. 7. 1966 v Lagosu, se týkala obchodu, práva zřizování podniků, služeb, plateb a institucí, chyběla v ní však ustanovení o finanční a technické spolupráci. Orgánem přidružení se stala Rada přidružení. Nebyly ale zřízeny žádné orgány plnící funkce Rozhodčího soudu a Parlamentního shromáždění, jak je stanovila konvence z Yaoundé. Lagoská dohoda nikdy nevstoupila v platnost, protože v důsledku občanské války v Nigérii došlo k zásadnímu zhoršení vztahů mezi Nigérií a Francií.

Zájem o jednání projevily též vlády členských států Východoafrické organizace společných služeb – Tanzanie, Ugandy a Keni. Jednání, probíhající v roce 1965, však ztroskotala na otázce reciprocity preferencí. Ustanovení Preferenčního systému Commonwealthu totiž poskytovala produktům z rozvojových zemí přístup na britské trhy nerekipročně. Francie však byla proti tomu, aby se obchodní režim podle dohody z Yaoundé a podle asociační dohody s východoafrickými zeměmi zásadně lišil. Jednání byla obnovena v listopadu 1966 a v roce 1968 podepsaly v tanzanijské Arushe Keňa, Tanzanie a Uganda asociační dohodu s EHS obdobnou lagoské. Formálně byla sice asociace zónou volného obchodu (tedy s recipročními preferencemi v přístupu na trhy), avšak odklon od tohoto principu byl v praxi značný. Dohoda z Arushe totiž ve skutečnosti diskriminovala ve prospěch východoafrických států. Faktická nerekiprocity byla prvním krokem k formálnímu zrušení principu reciprocity v Zobecněném systému preferencí a v pozdější dohodě z Lomé.

Když se v květnu 1967 Velká Británie znovu ucházela o členství v EHS, zopakovalo EHS svou nabídku týkající se přidružení rozvojových zemí Commonwealthu z počátku 60. let. Když však Velká Británie usilovala o vstup do EHS po roce 1969, přehodnotila Komise svůj postoj. Rozšíření EHS mělo být novým impulzem, který by umožnil vypracování nové rozvojové politiky.

Partnerství afrických, karibských a pacifických států s ES podle 1. konvence z Lomé

Sedmdesátá léta byla obdobím relativní vstřícnosti veřejného mínění v průmyslových zemích k potřebám zemí tzv. třetího světa. To se projevilo i snahou nově definovat zvláštní euro-africké vztahy. Komise EHS se rozhodla uskutečnit globální politiku spolupráce. Protokolem č. 22 Smlouvy o přistoupení Spojeného království k ES nabídlo rozšířené Společenství dvaceti vyjmenovaným nezávislým zemím Commonwealthu z Afriky, karibské oblasti, Indického a Tichého oceánu⁶ možnost upravit budoucí vztahy v rámci dohody o asociaci nebo formou obchodní dohody, přičemž měly být zajištěny dosavadní výhody stávajícím asociovaným zemím. Nedostatečnou stabilitu příjmů přidružených států z vývozu chápala Komise jako vážnou výzvu, přičemž možnosti podle 2. konvence z Yaoundé – jak se domnívala – nenabízely trvalé řešení. Rozhodla se posílit účast asociovaných států na stanovování obecného zaměření pomoci. ES proto vyzvalo země Commonwealthu uve-

dené v protokolu č. 22 Smlouvy o přistoupení, aby se spolu s AASM zúčastnily jednání o režimu, který by nahradil dohodu z Yaoundé.

V květnu 1973 se v Abidjanu afričtí ministři obchodu shodli na tom, že AASM, přidružitelní členové Commonwealthu, ale i Etiopie, Guinea a Libérie budou s EHS jednat jako skupina, a dohodli se na zásadách pro vedení jednání. Na setkání hlav států Organizace africké jednoty v květnu 1973 v Addis Abebě byla vypracována dohoda o principech jednání s EHS, která se stala základem koordinovaného postupu afrických zemí. Africké státy požadovaly podporu meziafrické spolupráce, neomezený přístup na evropské trhy pro všechno zboží, včetně zemědělských výrobků patřících do společné zemědělské politiky, vytvoření efektivního stabilizačního mechanismu na ochranu před kolísáním světových cen, posílení africké měnové nezávislosti a vytvoření rozvojového fondu nezávislého na formální asociaci.

Po osmnáctiměsíčním obtížném vyjednávání byla 28. 2. 1975 v Lomé podepsána úmluva mezi 46 státy Afriky, karibské a pacifické oblasti (AKP)⁷ a EHS. V platnost vstoupila 1. 4. 1976 a platila až do 1. 3. 1980. Aby byl usnadněn vstup odpůrců asociace podle části IV Římské smlouvy a podle dohod z Yaoundé, byly zdůrazněny prvky diskontinuity s předchozím asociačním režimem, termín „asociace“ byl nahrazen pojmem „partnerství“.

V oblasti obchodní spolupráce zaručovala dohoda z Lomé volný přístup na trh EHS pro všechny průmyslové i tropické produkty z afrických, karibských a pacifických zemí, což představovalo více než 96 % jejich vývozu do EHS. Režim řídicí obchod s produkty patřícími do společné zemědělské politiky byl poněkud komplikovanější, avšak přesto byl pro tyto státy výhodnější než pro třetí země. Společenství jim poskytlo další výhody, které zajišťily, že přes 70 % vývozu jejich produktů patřících do společné zemědělské politiky mělo volný přístup na společný trh. Tyto výhody nebyly reciproční, avšak EHS nemělo být v méně výhodném postavení než ostatní průmyslově vyspělé země. Zvláštním ustanovením přitom podléhal obchod s cukrem. Africké, karibské a pacifické státy iniciovaly podpis konvence zajištěním uspokojivého obchodního režimu, který by nahradil dohodu, podle níž se řídil britský dovoz cukru z Commonwealthu. Pro mnoho členů Commonwealthu byl totiž obchod s cukrem tak významný, že považovalo dohodu o vývozu cukru do ES za důležitější než obecná ustanovení dohody z Lomé o obchodu a pomoci. EHS se tedy příloženým protokolem zavázalo po neomezenou dobu nakupovat a dovážet za zaručené ceny specifikovaná množství třtinového cukru.

Zásadní inovací ve zvláštních euro-afrických vztazích představovalo zavedení systému stabilizace vývozních příjmů AKP (Stabex), financovaného EHS. Podle 1. konvence z Lomé systém pokrýval dvanáct kategorií komodit, převážně tropických produktů, ale postupně do něj byly zařazovány i další komodity. Pokud poklesl příjem přidružené země o 7,5 % doporučené úrovně a více oproti předcházejícímu roku (u nejméně rozvinutých, vnitrozemských nebo ostrovních afrických, karibských a pacifických zemí o 2,5 % a více), mohla žádat o finanční poukaz. Přitom pro nejméně rozvinuté státy byly transfery Stabexu nevratné, ostatní měly prostředky vrátit, až to dovolí jejich vývozní příjmy. V praxi bylo ovšem splaceno velmi málo.

V oblasti průmyslové spolupráce, kterou státy AKP považovaly za prioritní, stanovila dohoda z Lomé jako své cíle podporu diverzifikace a integrace hospodářství afrických, karibských a pacifických států, usnadnění převodu technologií, podporu komercializace jejich průmyslových produktů na zahraničních trzích a podporu účasti malých a středních podniků na průmyslovém rozvoji. Přestože byl jedním z cílů příliv evropských soukromých investic, neobsahovala dohoda kvůli odporu vlád mnoha zemí AKP garance pro investory z EHS. Dohoda zřizovala Výbor průmyslové spolupráce a Centrum pro průmyslový rozvoj.

Hospodářská, finanční a technická spolupráce měla být přizpůsobena specifickým podmínkám afrických, karibských a pacifických států. Přitom po dobu trvání 1. konvence z Lomé poskytlo ES 3 390 mil. zúčtovacích jednotek, z toho 3 000 mil. prostřednictvím ERF (2 100 mil. ve formě grantů) a 390 mil. Evropská investiční banka ve formě půjček.

Zvláštní pozornost byla věnována potřebám nejméně rozvinutých afrických, karibských a pacifických států. ES ustoupilo z paternalistických pozic, konvence zaváděla aktivní účast příjemců pomoci na všech fázích přípravy projektů. Státy AKP jmenovaly svého národního úředníka pro autorizaci, který měl značné pravomoci při rozhodování o projektech, a to v rámci daného objemu finančních prostředků. Přitom spolupracoval s delegátem Komise, jehož hlavním úkolem bylo dohlížet, zda jsou finanční prostředky ERF řádně využívány.

Mnohé africké, karibské a pacifické země přistoupily k institucionalizaci partnerství podle dohody z Lomé až v posledních fázích vyjednávání. K nejvýraznější změně institucionálního rámce došlo při změně Parlamentního shromáždění asociace na Poradní shromáždění, jehož členy za AKP již nemuseli být členové parlamentu. V mnoha afrických zemích totiž parlamenty buď vůbec neexistovaly, anebo byly podřízené exekutivě.

Vývoj zvláštních euro-afrických vztahů v 80. a 90. letech

Vývoj zvláštních euro-afrických vztahů v 80. letech charakterizuje kontinuita mechanismů spolupráce, jak byly ustaveny 1. konvencí z Lomé. Přesto však docházelo ke změnám v důzrazech a k inovacím nástrojů spolupráce. Od počátku 80. let ES prosazovalo nové priority rozvojové politiky, k nimž kromě úsilí o udržení ekologické rovnováhy patřil zejména důraz na respektování lidských práv. Země AKP se k této otázce stavěly odmítavě s tím, že by šlo o vměšování do jejich vnitřních záležitostí. Přitažlivost partnerství podle dohod z Lomé se projevila přístupováním nových zemí ke konvencím, 3. konvencí z Lomé podepsalo již 66 zemí afrických, karibských a pacifických států.

V oblasti stabilizace vývozních příjmů kromě Stabexu zavedla 2. konvence z Lomé obdobný stabilizační mechanismus, zaměřený na stabilizaci příjmů z vývozu některých nerostných surovin (Sysmin). V oblasti finanční spolupráce se podařilo i přes snižující se podporu západoevropské veřejnosti zvyšovat objem zdrojů ERF. Na období 1980–1985 poskytl ES 5 700 mil. ECU, na léta 1985–1990 pak 8 500 mil. ECU. Závažným problémem většiny států AKP se v 80. letech stal nedostatek potravin. Proto se zvyšoval podíl prostředků na rozvoj zemědělské produkce z jedné čtvrtiny 5. ERF (1980–1985) na jednu třetinu 6. ERF (1985–1990) a téměř na polovinu 7. ERF (1990–1995).

Čtvrtá konvence z Lomé, podepsaná 15. 12. 1989, byla uzavřena na období 1990–2000 s výjimkou finančního protokolu (pouze na pět let). V době jednání mnoho zemí AKP tížil především problém zadluženosti. Ačkoli bylo ES odpovědné za méně než 2 % dluhů AKP, měla konvence pomoci k zlepšení jejich situace. Transfery Stabexu se staly nevratnou pomocí a většina pomoci byla poskytována ve formě grantů (75 % 6. ERF a 92 % 7. ERF). Během 80. let se stále více rozvojových zemí obracelo na Mezinárodní měnový fond a na Světovou banku s žádostí o finanční pomoc. Ty ovšem podmiňovaly poskytnutí úvěru provedením rozsáhlých ekonomických reforem, tzv. programů strukturálního přizpůsobení. Přesto v roce 1988 procházela více než polovina afrických, karibských a pacifických zemí strukturálním přizpůsobením, které mělo v mnohých státech zvláště těžké sociální dopady. ES sice podpořilo hospodářské reformy, avšak požadovalo, aby jejich skladba a rychlost odpovídaly podmínkám příslušné země, aby byla větší pozornost věnována sociální dimenzi a aby měly vlády AKP možnost zapojit se do plánování reforem.

Čtvrtá konvence z Lomé přikládá mimořádný význam ochraně životní prostředí, zejména zachování přírodních zdrojů, zastavení desertifikace, ochraně tropických lesů a biologické diverzity. Rovněž zdůrazňuje, že středem pozornosti rozvojové politiky musí být člověk a především on má být příjemcem výhod. Z této teze je vyvozen požadavek respektování lidských práv a důraz na decentralizovanou rozvojovou spolupráci, tedy na zapojení nestátních subjektů (obcí, družstev, neziskových organizací). Konvence požaduje intenzifikaci regionální spolupráce. Ačkoli se 2. i 3. konvence z Lomé vyslovovaly pro zlepšení investičního klimatu, teprve 4. konvence z Lomé zdůrazňuje zásadní význam soukromého

sektoru pro stimulaci růstu a diverzifikaci ekonomik AKP a obsahuje právní záruky chránící investice před expropriací.

Jednání o 4. konvenci z Lomé se odehrávala v době, kdy se zrychlil vývoj směřující k dokončení vnitřního trhu ES. Úvahy o „pevnosti Evropa“ naplňovaly AKP obavami z příklonu ES k protekcionismu po roce 1992. Tyto obavy se nenaplnily a dosavadní neomezený přístup většiny exportů AKP na trh ES zůstal zachován. Závěrečná fáze jednání probíhala současně s politickými změnami ve východní Evropě. Okamžitá nabídka hospodářské pomoci zemím střední a východní Evropy vzbudila obavy z možné redukce podpory ES afrických, karibských a pacifických států. Avšak 12 000 mil. ECU poskytnutých ES podle prvního finančního protokolu představovalo podstatné zvýšení zdrojů ve srovnání s 3. konvencí z Lomé. Kromě toho byly stejně jako v předchozím období uvolněny další zdroje z obecného rozpočtu ES.

Přestože byla 4. konvence z Lomé uzavřena na dobu deseti let, byla její ustanovení v polovině této doby znovu přezkoumána. Šlo však pouze o doplnění textu, umožňující přizpůsobení konvence novým podmínkám. Konec konfrontace Západ–Východ znamenal totiž konec obhajování rozvojové pomoci jako nástroje studené války. Rostoucí počet afrických zemí nastoupil cestu demokratizace. Skutečnou výzvou se staly procesy globalizace a liberalizace světového obchodu. V průběhu roku 1994 zahájila Evropská unie s AKP jednání, která skončila 30. 6. 1995 na setkání ministrů AKP a Evropské unie v Bruselu. Revidovaná dohoda byla pak podepsána 4. 11. 1995 na Mauriciu.

V 90. letech pokračovaly ve většině zemí AKP programy strukturálního přizpůsobení, jejichž pokračování sice Evropská unie podporuje, ovšem s podmínkou, že sociální dopady budou přijatelné a že programy budou odpovídat zvláštním podmínkám každé země. Nová ustanovení o obchodě reflektovala směřování k liberalizaci světového obchodu, jakož i skutečnost, že obchodní režim podle dohod z Lomé nesplnil očekávání. V letech 1975–1993 vzrostl dovoz 12 členských zemí ES z AKP o 147 %, zatímco ze všech rozvojových zemí o 236 %. V letech 1975–1992 se snížil podíl AKP na celkovém vývozu i dovozu ES ze 7 % na 4 %. Ačkoli konvence z Lomé získala výjimku dovolující i po uzavření Uruguayského kola GATT v dubnu 1994 a po ustavení Světové obchodní organizace k 1. 1. 1995 udržet celní preference až do 29. 2. 2000, musejí se státy AKP stále méně spoléhat na to, co považovaly za svá „získaná práva“. Začínají chápat, že se v mezinárodním prostředí stále více orientovaném na volný obchod stává rozhodujícím faktorem konkurenceschopnost. Revidovaná 4. konvence z Lomé považuje za vyšší prioritu rozvoj obchodu AKP zvýšením konkurenceschopnosti, podporou ekonomického růstu a integrací těchto států do světového hospodářství než preferenční přístup. Přesto Evropská unie uznala potřebu vyslat pozitivní signál státům AKP, znepokojeným novou situací vytvořenou Uruguayským kolem GATT, a znovupotvrdit jejich zvláštní vztah k Evropské unii. Preferenční zacházení bylo tedy rozšířeno, takže s několika výjimkami pokrývá všechny produkty pocházející z AKP.

Evropská unie i nadále zůstává nejdůležitějším obchodním partnerem AKP. V 80. letech přibližně 2/5 všech exportů těchto zemí směřovaly do ES a přibližně 1/3 jejich importů pocházela z ES. Evropská unie ovšem není příliš závislá na AKP jako na obchodním partneru, pouze u některých vybraných produktů jsou jejím hlavním dodavatelem. Za rozhodující faktor pro nastartování ekonomiky a za jediný potenciální zdroj tvorby pracovních míst byl uznán soukromý sektor. Cílem je vytvořit prostředí příznivé pro vznik místního podnikání a přitažlivé pro zahraniční investory. Revidovaná konvence též přikládá značný význam rozvoji regionální spolupráce proto, že formování regionálních obchodních skupin může zmírnit negativní dopady globalizace.

V 90. letech se skupina AKP rozrostla o Namibii (1990) a Eritreu (1993), tj. na 70 států. Důkazem přitažlivosti konvence z Lomé jako instituce spolupráce Sever–Jih se stal zájem JAR, která při podpisu dohody doplňující konvenci na Mauriciu měla status pozorovatele, o přistoupení ke konvenci.

Zatímco před rokem 1989 bylo téměř nemožné se dotknout citlivé otázky politického aspektu vztahu AKP a Evropské unie a diskuze o lidských právech, demokracii i možném pozastavení spolupráce byly velmi obtížné, při jednání o přezkoumání 4. konvence z Lomé byla většina diskuze o těchto tématech vedena v nekonfrontačním duchu. Čtvrtá konvence z Lomé sice stanovila za svůj cíl obranu lidských práv, neuváděla však prostředky pro jeho implementaci v praxi. Revidovaná konvence již obsahuje procedury, které by mohly v extrémních případech vést k částečnému nebo úplnému pozastavení aplikace konvence, pokud by byly porušovány základní principy dodržování lidských práv. Posun směrem k posílení demokracie se dotkl i Společného shromáždění AKP–EU, v němž může být nyní stát AKP reprezentován jen členem parlamentu nebo osobou jmenovanou parlamentem. Účast zástupce státu, který parlament nemá, podléhá předchozímu souhlasu zmíněného shromáždění. Revidovaná konvence posílila politický dialog mezi AKP a Evropskou unií jeho rozšířením o otázky zahraniční a bezpečnostní politiky, o záležitosti obecného zájmu nebo o otázky společné skupině zemí.

Svoboda států AKP zvolit si principy, strategie a modely ekonomického a sociálního rozvoje zůstala sice zachována, ale Evropská unie prosadila, že v diskuzi s AKP budou brány v úvahu priority její rozvojové politiky, jak je definovala Maastrichtská smlouva. Ta se vyslovila pro podporu udržitelného ekonomického a sociálního rozvoje rozvojových zemí, pro jejich „hladkou“ a postupnou integraci do světové ekonomiky, pro podporu kampaně proti chudobě v rozvojových zemích, jakož i pro rozvíjení a upevnění demokracie a právního státu a respektování lidských práv i základních svobod.

Finanční protokol na léta 1995–2000 byl schválen v červnu 1995 na summitu hlav států Evropské unie v Cannes. Celková pomoc podle 2. finančního protokolu 4. konvence z Lomé činila 15 000 mil. ECU, včetně pomoci v nouzi, pro uprchlíky a pro zámořské země a území. Pro státy AKP bylo určeno 14 625 mil. ECU, Evropská investiční banka poskytla 1 658 mil. ECU a 8. ERF pak 12 967 mil. ECU. Z této částky bylo 11 967 mil. ECU poskytnuto ve formě grantů. Do AKP plynuly prostředky i z obecného rozpočtu Evropské unie na spolupráci s nevládními organizacemi, na ochranu tropických lesů a na boj proti AIDS. K řešení problému zadluženosti přispěla Evropská unie v roce 1991 zrušením většiny závazků AKP, vyplývajících z povinnosti přispívat na doplnění zdrojů Stabexu podle 1., 2. a 3. konvence z Lomé. Rovněž se zavázala změnit na granty všechny nedoplatky zvláštních půjček pocházejících z předchozích konvencí uzavřených mezi AKP a ES.

Odhodlání Evropské unie a AKP spolupracovat na strategii, která jim umožní vybudovat efektivnější způsob spolupráce v novém tisíciletí, se může projevit od září 1998, kdy mají být zahájena jednání o další konvenci.

Hodnocení zvláštních euro-afrických vztahů

Asociace podle části IV Římské smlouvy a podle dohod z Yaoundé, stejně jako partnerství podle dohod z Lomé byly analyzovány na základě různých teoretických východisek jako konkrétní příklad vztahů mezi vyspělými průmyslovými státy a rozvojovými zeměmi.

Nejzávažnější kritika vycházela z marxistických pozic. Pro marxisticko-leninské kritiky představuje přidružení podle části IV Římské smlouvy kolektivní kolonialismus. Asociace podle dohod z Yaoundé je pro ně „posledním slovem“ neokolonialismu, způsobem ekonomické nadvlády nad formálně nezávislými státy. Jejich pohled na uzavření partnerství mezi ES a AKP je poněkud ambivalentní. Na jedné straně opakují předchozí výhrady, na druhé straně uvádějí, že uzavření lomské konvence představuje významný mezník v boji za nový mezinárodní ekonomický řád.

Kritika zvláštních euro-afrických vztahů z pozice teorie závislosti charakterizuje vztah EHS–AASM jako vztah centrum–periferie. Ve vztahu k periferii využívá centrum nástroje vykořisťování, fragmentace a penetrace. Vykořisťování spočívá v organizaci ekonomických cyklů v globálním měřítku charakterizované vertikální dělbou práce. Fragmentace se v při-

padě asociace zakládá jednak na její exkluzivitě a jednak na tom, že v rámci přidružení stojí na jedné straně integrované ES a na druhé straně jednotlivé asociované státy. Penetrace působí tak, že elity afrických asociovaných zemí sdílejí s evropskými elitami ekonomický zájem, kulturu i vnímání světa, tedy i pohled na mezinárodní vztahy a rozvoj. Africké elity přijaly za svůj životní standard evropských elit, a proto se stávají odběrateli zboží z ES, což způsobuje závislost periferie na centru.

Chápání zvláštních euro-afrických vztahů jako manifestace nekolonialismu však považují za omyl, k němuž „svádí“ skutečnost, že jde o institucionalizovaný vztah průmyslově vyspělých a rozvojových zemí. Vedlo k němu též směřování zvláštních euro-afrických vztahů s bilaterálními vztahy Francie k bývalým francouzským koloniím. Struktura světového hospodářství ani spotřební návyky afrických elit nebyly ustaveny konvencemi z Yaoundé nebo z Lomé. Ve zvláštních euro-afrických vztazích je ovšem jistá závislost obsažena, je to závislost inherentní vztahu donor–recipient.

Tvrzení, že se od koloniálních dob nic podstatného nezměnilo, v případě zvláštních euro-afrických vztahů neplatí. Euro-africké dohody představovaly součást procesu dekolonizace, nahrazovaly některé formy bilaterálního, metropolitního vlivu multilaterálními vztahy. Tento proces byl zahájen v malém měřítku asociací podle části IV Římské smlouvy, která v žádném případě nesloužila jako překážka úsilí asociovaných zemí o nezávislost. Do konce 70. let se africkým zemím dařilo prosazovat stále dalekosáhlejší požadavky v rámci zvláštních euro-afrických vztahů. Asociační vztah charakterizuje vývoj od uzavřeného, exkluzivního regionalismu k otevřenému regionalismu. Ve sporu mezi zastánci regionálních obchodních preferencí a zastánci volného obchodu se prosadili ti druzí, liberalizace světového obchodu dnes ohrožuje již beztak erodované preference, počátkem 60. let chápané jako významnější než finanční a technická pomoc. Přestože má ERF doplňkovou úlohu, nenahrazuje bilaterální tok pomoci, jeho příspěvek z hlediska asociovaných států není nijak zanedbatelný.

Režim podle dohod z Lomé představuje praktický příklad partnerství Sever–Jih, neexistuje realistická alternativa, která by africkým, karibským a pacifickým státům poskytla výhodnější podmínky.

¹ Zámořské země a území, na něž se vztahovala ustanovení části IV Římské smlouvy, byly vyjmenovány v příloze IV této smlouvy. Šlo o následující země a území: Francouzskou západní Afriku, zahrnující Senegal, Súdán, Guineu, Pobřeží Slonoviny, Dahome, Mauretánii, Niger a Horní Voltu; Francouzskou rovníkovou Afriku, zahrnující Střední Kongo, Ubangi–Šari, Čad a Gabun; Saint Pierre et Miquelon, souostroví Komory, Madagaskar a území k němu náležející, Francouzské pobřeží Somálska, Novou Kaledonii a území k ní náležející, francouzské osady v Oceánii, Jižní a antarktická území; Autonomní republiku Togo; poručenské území Kamerun, spravované Francií; Belgické Kongo a Ruanda–Urundi; Somálsko v poručenské správě Itálie; Nizozemskou Novou Guineu.

² Celková částka určená na pomoc AASM a zámořským zemím a územím činila 800 mil. zúčtovacích jednotek, 730 mil. bylo určeno pro AASM, 70 mil. pro zámořské země a území, 730 (666) mil. prostřednictvím 2. ERF, z toho 680 (620) mil. představovala nevratná pomoc a 70 mil. poskytla Evropská investiční banka ve formě půjček.

³ Konkrétně šlo o Burundi, Čad, Dahome, Gabun, Horní Voltu, Kamerun, Kongo (Brazzaville), Kongo (Léopoldville), Malgašskou republiku, Mali, Mauretánii, Niger, Pobřeží Slonoviny, Rwandu, Senegal, Somálsko, Středoafriickou republiku a Togo.

⁴ Celková částka určená na pomoc AASM a zámořským zemím a územím činila 1 000 mil. zúčtovacích jednotek, 918 mil. bylo určeno pro AASM, 82 mil. pro zámořské země a území, 900 (828) mil. prostřednictvím 3. ERF, nevratná pomoc pro AASM činila 748 mil. a 100 mil. poskytla Evropská investiční banka ve formě půjček.

⁵ S výjimkou Basutska, Bečuánska a Svazijska vzhledem k jejich celní unii s Jihoafrickou republikou a Federace Rhodesie a Naska kvůli nejasnému ústavnímu vývoji.

⁶ Zmíněný protokol č. 22 Smlouvy o přistoupení rozděluje rozvojové země, členy Commonwealthu nebo kolonie, na nepřidružitelné (asijské členové Commonwealthu, Hongkong), které získaly nárok vyjednat obchodní dohody s EHS na stejném základě jako jiné asijské a latinskoamerické rozvojové země, a přidružitelné (země Afriky, karibské a pacifické oblasti). Mezi přidružitelné byla zařazena i Botswana, Lesotho a Svazijsko, jejichž celní unie s JAR již nebyla překážkou asociace, jak tomu bylo na počátku 60. let. Protokol č. 22 zopakoval tři možnosti nabídnuté přidružitelným rozvojovým zemím Commonwealthu Společným v Deklaraci záměru z roku 1963.

⁷ Ze 46 afrických, karibských a pacifických států bylo 19 přidružených k EHS na základě Úmluvy z Yaoundé (Burundi, Čad, Dahome, Gabun, Horní Volta, Kamerun, Kongo, Madagaskar, Mali, Mauretánie, Mauricius,

Niger, Pobřeží Slonoviny, Rwanda, Senegal, Somálsko, Středoafrická republika, Togo, Zair), 21 dalších představovalo přidružitelné země Commonwealthu, z nichž bylo 12 afrických (Botswana, Gambia, Ghana, Keňa, Lesotho, Malawi, Nigérie, Sierra Leone, Svazijsko, Tanzanie, Uganda, Zambie), šest z karibské oblasti (Bahamy, Barbados, Grenada, Guayana, Jamajka, Trinidad a Tobago) a tři z pacifické oblasti (Fidži, Tonga, Západní Samoa), a přidruženo bylo ještě dalších šest afrických států (Etiopie, Guinea, Guinea-Bissau, Libérie, Rovnicková Guinea, Súdán).

Literatura

Abkommen über die Assoziation zwischen der EG und den mit dieser Gemeinschaft assoziierten afrikanischen Staaten und Madagaskar und dazugehörige Dokumente. Brüssel 1969.

Barnes, W. G.: Europe and the Developing World. Association under Part IV of the Treaty of Rome. London 1967.

Cosgrove Twitchett, C.: Europe and Africa. From Association to Partnership. Westmead 1978.

Erneuerung und Erweiterung der Assoziation. Luxemburg 1973.

Fourth ACP-EEC Convention. Luxembourg 1992.

From Lomé III to Lomé IV. Review of Aid from the Lomé Conventions at the end of 1989, Development. Europe information, April 1991.

Фундулис, Х., Попов, Й.: Ассоциация развивающихся стран с европейским экономическим сообществом. Moskva 1978.

Galtung, J.: The European Community: A Superpower in the Making. Oslo 1973.

Heidensohn, K.: Europe and World Trade. London 1995.

Кириченко, Л. М.: Западно-европейская интеграция и страны Африки. Moskva 1974.

Колкер, Б. М.: Африка и Западная Европа. Политические отношения. Moskva 1982.

Корендясов, Й. Н.: Коллективный колониализм в действии. Moskva 1969.

Lomé IV Revised. Changes and Challenges, Development, December 1996.

Lomé IV 1990-2000. Background, innovations, improvements, Development. Europe information, March 1990.

Maastrichtská smlouva. Smlouva o Evropské unii. Praha 1992.

Partnership in Africa: The Yaounde Association. London 1966.

Římské smlouvy. Praha 1993.

Šíbl, D.: Vybrané materiály k štúdiu niektorých otázok politickej ekonomie súčasného kapitalizmu. III. díl – EHS a pridružené krajiny. Bratislava 1966.

Tempini, N.: Fortress Europe: EC External Trade Relations and New Protectionism. London 1990.

Úmluva o přidružení afrických států k EHS. Praha 1963.

Úmluva z Lomé mezi 46 státy Afriky, Karibské oblasti a Tichého oceánu s EHS. Praha 1975.

Die Warenverkehr der EWG mit den assoziierten afrikanischen Staaten und Madagaskar 1958 bis 1966/7. Brüssel 1969.

Zámořská území v EHS. Praha 1959.

Zartman, W. I.: Europe and Africa: Decolonization or Dependency? Foreign Affairs, January 1976.